

AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARLIQ MƏKTƏBİ MÜASİR MƏRHƏLƏDƏ

Musiqi inkişafımızın gedişinin təhlili göstərir ki, irəliyə doğru müvəffəqiyyətli yürüş və yaradıcılıq potensialının artması müxtəlif dövrlərdə zamanın qarşımıza qoyduğu konkret məsələlərin ardıcıl həllindən asılı olmuşdur. Musiqi mədəniyyətimizin yaradıcı və həyati məsələlərini bir-birinə bənzəyən pillələr şəklində təsəvvür etmək, bu pillələrlə eyni sürətlə, eyni səviyyədə qalxdığımızı düşünmək sadəlvəhlik olardı. Bu proses həddindən artıq mürəkkəbdir, irəliyə doğru hər bir addım müəyyən mənada kəmiyyət və keyfiyyətə dolğunlaşmadır. İnkişafımız bir səviyyədə olmayıb: çoxlu çətinlikləri və ziddiyyətləri aradan qaldırmışıq. Belə ki, musiqimizin inkişaf dövrlərini şərti olaraq zəncir kimi təsəvvür etsək, onun halqaları aydın göstərəcək ki, bizim yaradıcı təşkilatımız bu günə qədər öz qarşısında dayanan problemləri düzgün başa düşmüşdür. Həmin problemlərin ardıcıl surətdə həlli musiqi yaradıcılığımızın inkişafına və boy atmasına şərait yaratmışdır. Son on ildə ideya və sənətkarlıq cəhətdən yaxşı silahlanmış, güclü və böyük bəstəkarlar dəstəsinin yaranması problemi həll edilmişdir. Konservatoriya siniflərindən başlanan bu iş çətin və əziyyətli olub. Tələbəlikdən yenicə ayrılan gənc bəstəkarlar, adətən müstəqil həyata qədəm basanda çətinliklərlə rastlaşır, çox vaxt özlərini itirir və inamsızlığa qapılırlar. Adətən, onların ən inadilələri və dözümlüləri yaradıcılığı davam etdirir. Biz bu işi başlı-başına buraxa bilməzdik. Hər bir gənc bəstəkar bizim diqqət sahəsində olub. Hər vasitə ilə çalışmışıq ki, təhsil müddətində qazanılan biliklər həm möhkəmləndirilsin, həm də inkişaf etdirilsin. Cavanların öz yaradıcılıq üslubunu, istedadının xüsusiyyətlərini, bu və ya digər janra meylini üzə çıxarmağa çalışırıq. Gənclər mənəvi və maddi

köməyə möhtacdır. Onların hər birini öz imkanları dairəsində irəli çəkmək, fəal yaradıcılıq həyatına qovuşdurmaq lazımdır. Biz yaradıcı birliyimizin əsasını təşkil edən, hazırda əksəriyyəti «orta nəslin» nümayəndəsi kimi tanınan kadrları da belə yetişdirmişik. Əməyimiz hədəfə getməyib. Bir-birinin ardınca müxtəlif janrlarda və müxtəlif yaradıcılıq üslublarında yaxşı əsərlər meydana çıxır. Yeri gəlmişkən deyək ki, gənclərin rolu təkcə təşkilatımızın sıralarını artırmaqdan ibarət deyil, onlar həm də İttifaqın yaşlı üzvlərinin inkişafı üçün bir təkanandır. Bax, bu dövrdən başlayaraq musiqişünaslığa «Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbi» termini yaranıb daxil olmuş və yaşamaq hüququ qazanmışdır. Beləliklə, növbəti dövrün növbəti məsələsi həll edilmişdir.

Bəs hazırda biz hansı dövrdə yaşayırıq, qarşımızda hansı problemlər dayanır, hansı təxirəsalınmaz vəzifələri həll etməliyik?

Çətin və mürəkkəb suallardır, birmənalı cavab tapmaq mümkün deyil.

Zamanın tələbi, cəmiyyətimizin inkişaf prosesi, müasir dünyada baş verən dramatik hadisələr, elmin heyətamiz nailiyyətləri və imperialist təcavüzkarların dəhşətli cinayətləri-dünya hadisələrinin belə başgicəlləndirici ritmi milyonların diqqətini özünə cəlb edir, insanları bir çox şəxsi və ictimai məsələlərin kompleksini həll etmək zəruriyyəti qarşısında qoyur. Bütün bunlara sovet sənətkarı laqeyd qala bilməz. O, öz xalqın həyatına qırılmaz tellərlə bağlıdır. Odur ki, dünyanın qaynar hadisələrinə seyrci kimi kənardan baxmır. Bu, yaradıcılığın təbiətindən doğur. Əsl sənətkar, xüsusilə sovet sənətkarı istər-istəməz öz estetik idealları uğrunda döyüşə atılır. Həyat səhnəsində fəal rol oynamağa çalışır, o, həmişə xalqla birlikdədir, xalqın özüdür. O, ətrafda baş verən hadisələri dərk etməkdə adamlara kömək eləməyi özünə borc bilir. Həqiqət

və ədalət uğrunda mübarizədə onlara köməklik göstərir. Bax, məhz yaradıcılıq ruhunun gərginləşdiyi bugünkü dövr bizi əlamətdar, ideyalı, əsl mənada partiyalı sənət əsərləri verməyə çağırır. Sənətkar üçün bu gün özgə bir yol yoxdur.

Belə yerdə sənətin yalnız texnikasına yiyələnmək və rahatcasına kompozisiyalar qurmaq kifayət deyil. İnadla yeni bədii vasitələr axtarışı, geniş dünyagörüşü tələb olunur, yaradıcılıq qəhrəmanlığı, yaradıcılıq mübarizəsi və zəhmət tələb olunur. Bu, çətin yoldur, ağırdır, işgəncəlidir, lakin yalnız bu yol insanlara sevinc, müəllifə isə məmnunluq gətirir.

Beləliklə, bu günün ən başlıca yaradıcılıq problemlərindən biri həyata yaradıcılıq inamı, yaradıcılıq odu, yaradıcılıq ilhamı gətirməkdir. Özü də elə inam, elə od, elə ilham ki, mədəniyyətimizin və sənətkarlığımızın ümumi yüksək səviyyəsinə uyğun gəlsin, yüksək ideyalı, həqiqi mənada müasir məzmunlu, bədii kamilliyi ilə seçilən əsərlər yaranmasına kömək edə bilsin.

Gərgin əmək sayəsində qazandığımız təcrübəni, ustalığımızı və bacarığımızı peşəkarlıq cəhətdən kamil, cilalanmış, lakin soyuq və həyata laqeyd əsərlərə sərf edə bilmərik. Buna bizim ixtiyarımız yoxdur. Yüksək texnika, ustalıq və yaradıcılıq səriştəsi hazırda bizim üçün adi vərdiş halını almışdır. Sonata alleqrosunun məhərətlə qurulmuş ekspozisiyasından heyrətə gəldiyimiz vaxtlar çoxdan keçib. Hazırda bunu tələbələr də bacarır. Bizim texniki ustalığımız bütün dünyanı hərkətə gətirən yüksək idealların, nəcib məqsədlərin bədii həllinə yönəldilməlidir.

Zənnimcə, müasir dövrdə qarşımızda dayanan bir nömrəli problem budur. Heç bir şübhə yoxdur ki, bəstəkarlarımız bu problemin həlli üçün hər cür imkana malikdirlər. Bu günün problemlərini bu gün həll edənlər, eyni zamanda sabahın daha çətin sınaqlarına hazırlaşirlər.

İndi biz aşırımdayıq, gələcəkdə alacağımız qalanın yaxınlığındayıq. Biz inkişaf dövrünün çox mühüm və ciddi bir anında yaşayırıq. Burada, aralıq dayanacaqda çox ləngisək, çıxılmaz, böhranlı vəziyyətə düşərik.

Məncə, deyilənlərin əksəriyyəti yaradıcı ziyalılarımız üçün yeni deyil. İnanıram ki, hər birimiz ayrı-ayrılıqda öz həllini gözləyən problemlər və məsələlər üzərində az fikirləşməmişik.

Son zamanlar baş verə biləcək böhranın həyəcanlı əlamətləri müşahidə olunur. Bu barədə açıq-aşkar danışmaq cəsarətini mən öz üzərimə götürürəm.

Deyilən əlamətlər nədən ibarətdir? Nümunə üçün çox mühüm və ciddi sahə olan opera yaradıcılığına nəzər salaıq. Sırr deyil ki, opera musiqinin ən çox zəhmət tələb edən sahəsidir, bəstəkarlardan dərin yaradıcılıq kəşfiyyatı, xüsusilə söhbət müasir mövzulu operadan gedirsə, yeni forma axtarırları tələb edir. Bəs əslində nə görürük? Son vaxtlar bəstəkarlar bu janra yaxın düşümlər. Halbuki, Azərbaycan opera klassiklərinin gözəl ənənələri var. Bu nəcib yaradıcılıq məsələsinin öhdəsindən gəlmək üçün müasir bəstəkarlarımız texniki cəhətdən yaxşı hazırlıqdırlar. Bununla belə özümüzün III qurtayımıza, demək olar, əliboş gəlmişik.

Eyni zamanda bəstəkarlarımızın böyük bir dəstəsi musiqili komediya janrına hücumə keçib. Bir neçə il ərzində 16 musiqili komediya yazılıb. Çoxdur, lakin əfsuslar olsun ki, bir qədər eynitiplidir.

Mən bu janrın qiymətini aşağı salmaq, yaxud bu musiqili komediya müəlliflərindən kimisə günahlandırmaq fikrində deyiləm. Ancaq ədalət naminə demək lazımdır ki, bu bölmədən yalnız bir neçə nümunə yüksək səviyyədədir və respublikamızın sərhədlərini aşmışdır. Zənnimcə, heç kəs iddia edə bilməz ki, bu sahədəki ən böyük müvəffəqiyyətlə-

rimiz belə, opera sahəsindəki itkilərin yerini doldura bilər. Aydın məsələdir ki, musiqili komediya yazmaq nisbətən yüngül işdir, ağır yaradıcılıq zəhməti tələb etmir, buna görə də həmin janr bu qədər yaradıcı qüvvəni özünə cəlb edir. Belə xoşagəlməz vəziyyət balet yaradıcılığı sahəsində də nəzərə çarpır. Halbuki, lap bu yaxınlarda Azərbaycan bəstəkarlarının balet musiqisi zirvələrə qalxmışdı.

Ən nəhayət, böyük narahatlıqla deməliyəm ki, yaşlı nəslə mənsub olan bir çox sənətkarların yaradıcılıq fəallığı xeyli zəifləyib. Onların arasında son beş–altı ildə bir əsər belə yazmayan da var. Bəziləri isə həmin dövrdə yalnız bir iri əsərə kifayətlənib. Mən bu yoldaşların könlünə dəymək istəmirəm, ona görə də ad çəkməyəcəyəm. Ümumiyyətlə, buna ehtiyac da yoxdur, qoy hərə öz payını götürsün...

Bu faktlar, bu əlamətlər baş verə biləcək böhranın signalıdır və bizdə çox ciddi narahatlıq doğurur. İnanmaq istərdik ki, bəzi həmkarlarımızın susması zəif yaradıcılıq potensialının, yaxud hər hansı bir fərdi xüsusiyyətin və ya çatışmazlığın nəticəsi deyil. Görünür, bəstəkarların yaradıcılığına mane olan müəyyən obyektiv səbəblər var. Aydınır ki, bu səbəb sənətkarı yeni ifadə vasitələri axtarışından, fərdi musiqi dilini yeniləşdirməkdən, yaradıcılıq dünyagörüşünü genişləndirməkdən qoyan durğunluqdur, ətalətdir. Bəlkə də ciddi yaradıcılıq fikirlərini həyata keçirmək üçün vacib olan inamın çatışmazlığıdır. Həyatını yaradıcılıq işinə sərf edən hər kəsin qarşısında bu problemlər dayanıb, həmişə də dayanacaqdır. Bizim zəmanəmizdə onlar daha kəskin şəkil alır, bəzən lap əzaba, işgəncəyə çevrilir. Həmin problemlər bizim üçün – sosializm realizmi mövqeyində dayanan sovet bəstəkarları üçün xüsusilə məsuliyyətlidir. Çox vaxt sənətkarın şəxsi yaradıcılıq problemləri ümumi xarakter alır, yaradıcılıq otağının hüduqlarını aşır. Bu məsələləri müzakirə etmək vacibdir və lazımdır. Müxtəlif fi-

kirlər söyləmək, mübahisə açmaq gərəkdir. Belə fikir mübahisə, şübhəsiz, faydalı olar. Lakin bu, bizə istənilən məqsədə çatmaq üçün nə resept verə bilər, nə də asan, əziyyətsiz yol göstərir. Bununla belə, hər fikirdə az–çox dəyərli maya var və buna görə də düşünülmüş, məqsədəuyğun və səmimi mübahisə həmişə xeyirlidir.

MÜASİR MUSIQİ DİLİ

Bütün yuxarıda deyilənlərlə əlaqədar olaraq tez–tez eşidirik ki, tonal–funksional yazı tərzinin imkanları artıq tükənib və hazırda heç bir yeni məhsul verməyə qabil deyil. Guya artıq bu sistemdən kənarda, musiqi materialının digər texniki düzülüş prinsipləri sahəsində axtarışlar axtarmaq lazımdır.

Mənə görə, bu, mübahisəli məsələdir. Hər şeydən əvvəl bir çox məşhur bəstəkarların, özü də müasir bəstəkarların yaradıcılıq təcrübəsi bu iddia ilə düz gəlir. Prokofyev, Şostakoviç, Bartok, Hindemit, Honegger heç vaxt tonal sistemdən əl çəkməyiblər. Onların əsərləri əvvəllər də müasir səslənirdi, indi də, sözsüz, müasir və novator musiqidir.

Son illər mən dodekafoniya deyilən 12 tonlu yazı texnikasından istifadə etsəm də, tonal musiqi sahəsində çalışan yoldaşlarımızın yaradıcılığına böyük hörmətlə yanaşıram, onların hər birinin yaradıcılıq qələbələrinə sevinməyə hazırım. Belə hesab edirəm ki, bu, olduqca fərdi məsələdir və səbirsizlik göstərmək yalnız incəsənətimizə ziyan gətirə bilər. Amma demək lazımdır ki, bu gün tonal musiqi sahəsində uğur qazanmaq üçün hər şeydən əvvəl təkcə estetik mənada deyil, həm də təcrübə, texniki xaraktercə orijinal olan sistem yaratmaq lazımdır. Hamıya məlumdur ki, Hindemitin ən kiçik xırdalıqlara qədər işlənmiş yazı texnikası var. O, akkord sıralarının ardıcılığını tapmışdır ki, buraya üç ton daxil etməklə, onların